

<https://doi.org/10.26565/2220-8089-2022-42-03>
УДК 327:355.01

Олексій Анатолійович Баталов

доцент кафедри політології, к. філос. н.,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61022,

o.batalov@karazin.ua, <http://orcid.org/0000-0001-8285-2036>

ПОВНОМАСШТАБНА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА У КОНТЕКСТІ СВІТ-СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ

Досліджуються значення і роль повномасштабної російсько-української війни 2022–? років крізь призму теоретичних положень світ-системного аналізу. Розглядаються основні теоретичні положення світ-системного аналізу щодо динаміки зміни держав-гегемонів у ядрі світ-економіки. Проаналізовано тенденції, що розгортаються у сучасному світі, і відповідають, згідно з світ-системною теорією, періоду перед початком «заключної кризи» поточної гегемонії.

Виокремлено такі зміни у сучасному світі внаслідок російсько-української війни: систематичне порушення світових «правил гри», закріплених за результатами Другої світової та «холодної» війн; демонстрація неможливості США виконувати функції світового гегемона; компрометація діяльності багатосторонніх організацій, створених у період після 1945 р.; підвищення рівня небезпеки у світі.

Повномасштабну російсько-українську війну 2022–? років визначено як подію, що означає достроковий початок входження світ-економіки у «заклучну кризу» поточної гегемонії. Ця війна за історичною аналогією (серед війн, що в минулому передували активній фазі боротьби за гегемонію) більш за все нагадує японсько-китайську війну 1937–1945 рр.

На підставі аналізу поточної війни спрогнозовано низку особливостей майбутньої «світової тридцятирічної війни», ключова з яких – методи ведення війни, скоріше за все, будуть схожими з методами часів Першої та Другої світових війн – це зіткнення великих сухопутних армій, невибіркові удари по містам, тощо. Визначено, що «світова тридцятирічна війна» може відбуватись у двох форматах: «гібридному» (прямого воєнного зіткнення між «центрами сили» не відбувається, але є численні війни на території «периферійних» країн) та «повномасштабному» (що, з великою вірогідністю, з часом може призвести до використання ядерної зброї).

Ключові слова: *світ-системний аналіз, капіталістична світ-економіка, заключна криза поточної гегемонії, світова тридцятирічна війна, повномасштабна російсько-українська війна.*

Як цитувати: Баталов, О.А. 2022. Повномасштабна російсько-українська війна у контексті світ-системного аналізу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології»* 42: 21-26. <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2022-42-03>

In cites: Batalov, O. 2022. Full-Scale Russian-Ukrainian War in the Context of World-System Analysis. *The journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Issues of Political Science»* 42: 21-26. <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2022-42-03> (in Ukrainian).

Актуальність статті зумовлена необхідністю дослідження значення і ролі повномасштабної війни, що триває у нашій країні, для сучасного світу. Так, якщо

гібридна російсько-українська війна (почалась з анексії Криму у лютому-березні 2014 р. і тривала до початку відкритого вторгнення ЗС РФ в Україну 24.02.2022 р.) у тогочасному світі сприймалась переважно як двосторонній російсько-український конфлікт (і тому не отримала належної

міжнародної уваги і реакції), то вже повномасштабна російсько-українська війна (24.02.2022 – ?) безперечно стала топ-новиною 2022 року. Однак її значення та роль у світі мають різні оцінки: від визнання її регіональною (східноєвропейською) війною (про що висловлювались, зокрема, представники країн Латинської Америки, Індії і т.д.) до думок про початок нової «холодної війни» (представники країн Балтії, Польщі і т.д.). Спробуємо розглянути зазначену проблему з точки зору теоретичних положень світ-системного аналізу.

Світ-системна теорія представлена такими відомими у світі дослідниками, як А. Франк, Ф. Бродель, І. Валлерстайн, Дж. Аррігі, С. Амін, Г. Дерлуг'ян та ін. В Україні світ-системну методологію використовують О. Фісун, П. Кутуєв, В. Калінін та ін. Однак дослідження саме російсько-української війни крізь призму світ-системної теорії поки що лишається значною мірою «Terra incognita».

Метою статті є аналіз значення і ролі повномасштабної російсько-української війни крізь призму теоретичних положень світ-системного аналізу.

Завданнями статті є:

- стислий розгляд основних теоретичних положень світ-системного аналізу щодо динаміки зміни держав-гегемонів у ядрі світ-економіки з акцентом на такі феномени, як «заклучна криза поточної гегемонії» та «світова тридцятирічна війна»;

- проаналізувати тенденції, що розгортаються у сучасному світі, і відповідають, згідно з світ-системною

теорією, періоду перед початком «заклучної кризи» поточної гегемонії;

- виокремити зміни у сучасному світі внаслідок повномасштабної російсько-української війни;

- проаналізувати значення і роль поточної російсько-української війни у тій картині найближчого майбутнього, що окреслюється основними теоретичними положеннями світ-системного аналізу;

- виокремити історичні аналоги повномасштабної російсько-української війни;

- на підставі аналізу поточної війни виокремити особливості майбутньої «світової тридцятирічної війни».

Одна з головних ідей світ-системної теорії полягає в циклічному переміщенні центру економічного (а згодом і воєнного, політичного, дипломатичного, культурного, міжнародно-правового) домінування в ядрі капіталістичної світ-економіки з однієї держави до іншої, наслідком чого є зміна гегемоній: Голландська гегемонія (кінець XVI ст. – кінець XVIII ст.) змінюється Британською (середина XVIII ст. – початок XX ст.), а Британська – Американською (цикл розпочався наприкінці XIX ст.). Світ-системний аналіз дозволяє не просто досліджувати особливості розвитку колишніх гегемоній, але й екстраполювати виокремлені закономірності на сучасну гегемонію – США (що надає цій теорії значний прогностичний ефект).

У нижченаведених таблицях наводимо розуміння процесу зміни гегемоній (із вказанням конкретних часових меж) у Ф. Броделя, І. Валлерстайна та Дж. Аррігі .

Таблиця 1.

Цикли гегемонії («Вікові тренди») за Ф. Броделем (Braudel 1984)

Центр «вікового тренду»	Період «вікового тренду» (етапи підйому та занепаду)	Пік домінування (зміна тенденції до підйому на тенденцію до занепаду)
Торговельні республіки Італії (Венеція, Генуя)	1250–1507/10 рр. <i>Підйом:</i> 1250–1350 рр. <i>Занепад:</i> 1350–1510 рр.	1350 р.
Португалія та Нідерланди	1507/10–1740 рр. <i>Підйом:</i> 1510–1650 рр. <i>Занепад:</i> 1650–1740 рр.	1650 р.
Велика Британія	1740–1896 рр. <i>Підйом:</i> 1740–1817 рр. <i>Занепад:</i> 1817–1896 рр.	1817 р.
США	1896–2040/50 рр. <i>Підйом:</i> 1896–1974 рр. <i>Занепад:</i> 1974–2040/50 рр.	1974 р.

Таблиця 2.

«Цикли гегемонії» за І. Валлерстайном (Wallerstein 2004, Wallerstein 1993)

Гегемонія	«Світова тридцятирічна війна» (внаслідок якої гегемонія, що постає, закріплює своє світове панування)	Угода, що реструктурує світ	Пік домінування гегемонії	Період занепаду гегемонії і її нові суперники
Нідерланди	Тридцятирічна війна, 1618–1648	Вестфальський договір (1648 р.)	1620–1650 рр.	1650–1672 рр., (Велика Британія та Франція)
Велика Британія	«Наполеонівські війни», 1792–1815	Віденський конгрес (1815 р.)	1815–1873 рр.	1873–1896 рр., (США та Німеччина)
США	Перша і Друга світові війни з міжвоєнним періодом	Ялтинська конференція (1945 р.)	1945–1967 рр.	1967–2030 рр., (Китай?)

Таблиця 3.

«Цикли гегемонії» («системні цикли накопичення капіталу») за Дж. Аррігі (Arrighi 2009)

	«Цикл перерозподілу й акумуляції капіталу», що складається спочатку з матеріальної (товарної), а потім з фінансової експансії держави-гегемона	Держава-гегемон, рік початку процесу		
		Нідерланди	Велика Британія	США
1.	Початок нової гегемонії, «сигнальна криза» попередньої гегемонії (зміна її матеріальної експансії на фінансову)	1560 р.	1740 р.	1870 р.
2.	Початок матеріальної (товарної) експансії нової гегемонії, «заклучна криза» попередньої гегемонії	1630 р.	1780 р.	1930 р.
3.	«Сигнальна криза» поточної гегемонії, початок матеріальної експансії наступного гегемона	1740 р.	1870 р.	1974 р.
4.	«Заклучна криза» поточної / попередньої гегемонії, початок фінансової експансії нової гегемонії	1780 р.	1930 р.	2025–2030 (?) рр.

Як видно з вищенаведених таблиць, постання нового гегемона проходить через такі обов'язкові етапи, як матеріальна (товарна) експансія (що дозволяє доволі швидко наростити економічну міць) та «заклучна криза» поточної / попередньої гегемонії (кульмінацією і основною частиною якої є «світова тридцятирічна війна»). Не аналізуючи перспективи постання Китаю, як нового гегемона (це не є метою нашої статті), зосередимось на таких важливих для нашого дослідження феноменах, як запропоноване Дж. Аррігі поняття «заклучна криза» поточної гегемонії (її початок повинен припасти приблизно на 2025–2030 рр., закінчення – на 2050–2070 рр.) та «світова тридцятирічна війна» (термін І. Валлерстайна).

Отже, згідно з результатами світ-системного аналізу, проміжок часу 2025 / 2030 –

2050 / 2070 рр. за значущістю для світу повинен стати набагато більш важливим, ніж «холодна війна» (протистояння двох блоків в межах закріплених після другої світової війни «правил гри») або 1990–2010 рр. (де-факто однополюсний світ), це повинен бути аналог періодів 1618–1648 рр., 1792–1815 рр. та 1914–1945 рр. – тобто період часу, коли відбудеться повне переформатування існуючого світопорядку у якийсь новий. Чинний гегемон повинен остаточно занепасти, переставши контролювати світ, і потім світ, пройшовши через велику війну (невідомо, в якому форматі ця війна буде відбуватись), повинен стати або знову контрольованим та підпорядкованим певним правилам (встановленим новим гегемоном, або, як варіант – світовою імперією), або залишитись у «розділеному» стані (який буде нагадувати той, що був 500 років тому).

Про деякі тенденції, що розгортаються у сучасному світі, і цілком відповідають, згідно з світ-системним аналізом, періоду перед початком «заключної кризи» поточної гегемонії, ми вже писали у попередніх роботах (Баталов 2020). Зокрема, це:

- посилення хаосу в міжнародних відносинах внаслідок поступового перетворення США зі світового гегемона на всього лише один із «центрів сили». Скоріше за все, цей конфлікт відбуватиметься у форматі не «війни всіх проти усіх», а у вигляді протистояння декількох ворогуючих між собою воєнно-політичних блоків (наприклад, з одного боку НАТО з його союзниками Японією, Південною Кореєю та ін., з іншого – коаліція Китаю, Росії, Ірану, Північної Кореї з, можливо, деякими країнами «глобального Півдня» – а саме державами Африки та Латинської Америки);
- зменшення здатності держав підтримувати внутрішній порядок (і приклади цього спостерігаються навіть у таких країнах ядра світ-економіки, як Франція та США);
- продовження масової міграції мешканців периферії світ-економіки до країн центру (що вже призводить до посилення антимігрантських настроїв і приходу до влади правих партій – наприклад, в Італії);
- погіршення становища середнього класу у країнах ядра світ-економіки (цей процес спостерігається вже декілька десятиліть).

Повномасштабна російсько-українська війна 2022 – ? рр. ще далека від завершення, але вже призвела до таких наслідків:

- систематичного (і, скоріше за все, незворотного) порушення світових «правил гри» (писаних та неписаних), закріплених за результатами Другої світової та «холодної» війн (а саме: недопущення великої війни принаймні в Європі, агресивного захоплення територій інших країн, використання практик геноциду, тощо). Відповідно, у світі відбувається повернення давнього принципу «права сильного»;
- демонстрації неможливості США виконувати функції світового гегемона, що полягають у припиненні повномасштабної війни і покаранні порушника (будь-якими заходами, не обов'язково воєнними). Замість цього ми спостерігаємо заклик від США до Китаю вплинути на Росію і спроби передати підтримку України, принаймні частково, ЄС;
- компрометації діяльності багатосторонніх організацій, створених у період після 1945 р. (міжнародних організацій, параорганізацій, міжнародних режимів і

т.д.). Найкраще це видно на прикладі діяльності ООН («зернова угода», засудження російської агресії і т.д.) та МАГАТЕ (ситуація з ЗАЕС). Розвиток ситуації все більше починає нагадувати стан справ з Лігою Націй напередодні Другої світової війни або зі Священним Союзом перед Кримською війною 1853–1856 рр.;

- підвищення рівня небезпеки у світі, що вже призвело до початку розширення НАТО і збільшення оборонних замовлень у країнах ЄС. У світі очікується подальше нарощування чисельності національних армій та кількості новітніх озброєнь у світі (подібна інформація вже надходить з Тайваню, Китаю, Японії і т.д.);

- підвищення цін на продукти харчування (наприклад, у країнах Африки).

Отже, наслідки повномасштабної російсько-української війни вже вийшли за межі регіонального рівня і даються взнаки на глобальному (світовому рівні) – і перш за все це злам світових «правил гри» і підвищення рівня міжнародної небезпеки.

Висновки. Яке ж значення і роль поточної російсько-української війни у тій картині найближчого майбутнього у світлі світ-системного аналізу? Наше припущення (гіпотеза) полягає у тому, що ця війна є *достроковим* (тобто до прогнозованого періоду 2025-2030 рр.) *початком входження світ-економіки у «заключну кризу» поточної гегемонії*. Такий висновок для нас виявився досить неочікуваним, оскільки у якості початку входження у кризу передбачалось розгортання війни у Південно-Східній Азії (наприклад, спроба захоплення Тайваню Китаєм). Однак, оскільки «заключна криза» все одно, скоріше за все, за декілька років повинна розгорнутись у «світову тридцятирічну війну», бойові дії і на території України, і у Південно-Східній Азії були невідворотними (і далеко не факт, дивлячись на таку перспективу, що навіть членство у НАТО є надійним засобом безпеки).

Чим викликане дострокове (на декілька років раніше очікуваного) входження світ-економіки у «заключну кризу» гегемонії (або, інакше кажучи, – пірнання світопорядку у міжнародний хаос)? Припустимо, що це відбулось внаслідок надмірно швидкого послаблення США внаслідок як внутрішніх процесів (наприклад, дії Д. Трампа, що призвели до розколу всередині США і між країнами НАТО), так і зовнішніх причин (наприклад, невдалий, принаймні медійно, вивід американських військ з Афганістану). Поточна війна вже

привела, з одного боку, до згуртування країн НАТО, але з іншого – внаслідок неможливості США вплинути на РФ і неготовності (небажання) вступати у прямий конфлікт для захисту фактично власних задекларованих цінностей – призведе до подальшої стрімкої втрати США поваги з боку незахідних країн (які зроблять з ситуації очікувані висновки – необхідно озброюватись, а за можливості отримати й ядерну зброю), і наслідком цього стане пришвидшення розгортання процесів ентропії у світі.

Якщо проводити історичні аналогії, то *повномасштабна російсько-українська війна більш за все нагадує японсько-китайську війну 1937–1945 рр.*, що розпочалась з повномасштабного військового вторгнення Японії на територію Китаю незадовго до початку Другої світової війни і включала в себе такі сумні події, як Нанкінська різанина. Також, якщо аналізувати війни, що в минулому передували активній фазі боротьби за гегемонію, то певні елементи подібності можна знайти у війні в Іспанії 1936–1939 рр. (яка не була виключно громадянською внаслідок втручання інших держав – Німеччини, Італії, СРСР і т.д.) та англо-бурській війні 1899–1902 рр. (яка також не була війною тільки між Великою Британією та двома бурськими республіками).

Останнє, про що можна зазначити у висновках – це *особливості майбутньої «світової тридцятирічної війни»*, які вже можна виокремити на підставі аналізу особливостей поточної війни (як особливості другої світової війни цілком можна було прогнозувати у 1938 р. на підставі японсько-китайської війни). Найголовніша особливість – т.зв. «війни роботів» не буде. Методи ведення поточної війни виявляються дуже схожими на методи часів Першої та Другої світових війн (за винятком використання таких нових технічних засобів, як безпілотні літальні засоби, високоточна зброя і т.д.) –

це зіткнення великих сухопутних армій (часто – в «окопному» форматі через великі мінні поля), невибіркові удари по містам (зі значними жертвами серед цивільного населення) тощо.

«Світова тридцятирічна війна» може відбуватись у двох форматах. Перший – назвемо його «гібридним» – це коли прямого військового зіткнення між «центрами сили» (США, Китай, Індія, Росія, Туреччина і т.д.) не відбувається (і це мінімізує загрозу використання ядерної зброї), але є численні війни на території країн, що відносяться до «лінії зіткнення» між вищеназваними «центрами сили». Другий формат – це відкрите і повномасштабне зіткнення (що, з великою вірогідністю, з часом призведе до використання ядерної зброї, принаймні тактичної).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Braudel, F. 1984. *Civilization and Capitalism, 15th-18th Century*, Vol. III: The Perspective of the World. London: William Collins Sons & Co Ltd. URL: <https://ia600607.us.archive.org/9/items/BraudelFernandCivilizationAndCapitalism/Braudel,%20Fernand%20-%20Civilization%20and%20Capitalism.%20Vol.%203.pdf>.
2. Wallerstein, I. 2004. *World-Systems Analysis: An Introduction*. Durham: Duke University Press.
3. Wallerstein, I. 1993. *The Modern World-System*. Vol. I–III. San-Diego: Academic Press, 1974–1989. Collins.
4. Arrighi, G. 2009. *The Long Twentieth Century: Money, Power and the Origins of Our Times*. UK: Verso.
5. Баталов, О.А. 2020. Сучасні тенденції міжнародних відносин згідно світ-системного аналізу, *Європейська дипломатія у XXI столітті: збірник тез наукових доповідей на III Науково-практичному круглому столі* (18.12.2020 р., м. Харків, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна) : 16–20. URL: <http://international-relations-tourism.karazin.ua/themes/irtb/resources/230fea8a1dfdda782c297f6403708afc.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 4.10.2022.

Стаття рекомендована до друку 3.11.2022.

Oleksii Batalov

Associate professor of the Department of Political Sciences, PhD in Philosophy,
V.N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svoboda Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
o.batalov@karazin.ua, <http://orcid.org/0000-0001-8285-2036>

FULL-SCALE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN THE CONTEXT OF WORLD-SYSTEM ANALYSIS

The meaning and role of a full-scale Russian-Ukrainian War of 2022–? years through the prism of theoretical provisions of world-system analysis are investigated. The main theoretical provisions of the world-system analysis regarding the dynamics of the change of hegemon states in the core of the world-economy are considered. According to the world-system theory, the trends unfolding in the modern world are analyzed and correspond to the period before the beginning of the «final crisis» of the current hegemony.

The following changes in the modern world as a result of the Russian-Ukrainian War are highlighted: systematic violation of the world «rules of the game» established as a result of the Second World War and the «cold» war; demonstration of the inability of the United States to perform the functions of a world hegemon; compromising the activities of multilateral organizations created after 1945; increasing the level of danger in the world.

Full-scale Russian-Ukrainian War of 2022–? years is defined as an event signifying the early start of the entry of the world-economy into the «final crisis» of the current hegemony. This war, by historical analogy (among the wars that in the past preceded the active phase of the struggle for hegemony), most of all resembles the Japanese-Chinese War of 1937–1945.

Based on the analysis of the current war, a number of features of the upcoming «World Thirty Years' War» are predicted, the key of which is that the methods of warfare are likely to be similar to those of the First and Second World Wars – this is a clash of large land armies, indiscriminate attacks on cities, etc. It has been determined that the Thirty Years' World War can take place in two formats: «hybrid» (there is no direct military clash between «centres of power», but there are numerous wars on the territory of «peripheral» countries) and «full-scale» (which, with a high probability, may eventually lead to the use of nuclear weapons).

Keywords: *world-system analysis, capitalist world-economy, final crisis of the current hegemony, World Thirty Years' War, full-scale Russian-Ukrainian War.*

REFERENCES

1. Braudel, F. 1984. *Civilization and Capitalism, 15th-18th Century*, Vol. III: The Perspective of the World. London: William Collins Sons & Co Ltd. URL: <https://ia600607.us.archive.org/9/items/BraudelFernandCivilizationAndCapitalism/Braudel,%20Fernand%20-%20Civilization%20and%20Capitalism,%20Vol.%20.pdf>.
2. Wallerstein, I. 2004. *World-Systems Analysis: An Introduction*. Durham: Duke University Press.
3. Wallerstein, I. 1993. *The Modern World-System*. Vol. I–III. San-Diego: Academic Press, 1974–1989. Collinns.
4. Arrighi, G. 2009. *The Long Twentieth Century: Money, Power and the Origins of Our Times*. UK: Verso.
5. Batalov, O.A. 2020. Modern trends in international relations according to world-system analysis, *European diplomacy in the 21st century: a collection of theses of scientific reports at the III Research and practice round table conference* (December 18, 2020, Kharkiv city, V.N. Karazin Kharkiv National University) : 16-20. URL: <http://international-relations-tourism.karazin.ua/themes/irtb/resources/230fea8a1dfd782c297f6403708afc.pdf> (in Ukrainian).

The article was received by the editors 4.10.2022.

The article is recommended for printing 3.11.2022.